

УДК 811.111'373.2

Юлія Глюдзик,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0002-4028-0620>*

м. Ужгород, Україна

Андріана Іванова

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0002-1733-4416>*

м. Ужгород, Україна

Тетяна Почепецька

*старший викладач кафедри англійської філології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0003-0156-8792>*

м. Ужгород, Україна

Староанглійські, германські та індоєвропейські паралелі у поетонімах фентезі

Old English, Germanic and Indo-European parallels in fantasy poetonyms

***Анотація.** Стаття присвячена питанню етимології поетонімії у творах літературного жанру фентезі. Література фентезі відрізняється своєю відносною відірваністю від реальних подій, позаяк автори вибудовують у творах власні нові світи, не схожі на ті реалії та дійсність, у яких ми*

живемо, і потребують номінацій для всього новоствореного. Такі особливості творів літературного жанру фентезі змушують авторів вдаватися до власних ономастичних пошуків, прояву його уяви, і дарують читачам велику кількість авторських неологізмів та власних імен на позначення персонажів, місць та подій, що розгортаються у творі. Звернення автором до поетонімного новаторства часто передбачає використання ним поєднань різних морфем, запозичень та частини слів із різних мов задля досягнення бажаного ефекту, культурного оформлення твору загалом та милозвучності, необхідної словотвірної моделі того чи іншого поетоніма, характеристики його референта тощо зокрема. Власні назви є лексичними одиницями, що у контексті літературного твору набувають додаткових функцій, семантичного навантаження, символічного змісту та структурних особливостей. Вивчення джерел запозичень, оригінального, первинного авторського бачення поетонімосфери літературного твору дозволяє пролити світло на питання унікальності його ідіолекту, мовну картину світу, комплексне уявлення автором вигаданого світу; визначити іменотворчі тенденції у обраному літературному жанрі. Все це визначає актуальність даної наукової розвідки, яка присвячена вивченню походження поетонімії фентезійного циклу повістей «Хроніки Нарнії» К.С. Льюїса. Результати проведеного дослідження показали, що поетонімія літературного жанру фентезі має свої етимологічні особливості з активним використанням у процесі іменотворення староанглійських, германських та індоєвропейських форм та елементів.

Ключові слова: поетонім, власна назва, поетонімія, етимологія, ономастика, ідіолект.

Abstract. The article is devoted to the question of poetonymy etymology in the literary fantasy works. Fantasy literature is characterised by its relative detachment from real events, since authors working with it build their own new worlds, which

are not similar to the surrounding and reality we live in. Therefore, such literary works require nominations for everything that is newly created by the author. The enumerated features of fantasy fiction demand from the authors to enhance their own onomastic pursuit and to employ the best of their imagination. Eventually, it results in a large variety of author's neologisms and proper names referring to the characters, places and events described in the work. Thus, poetic innovation used by the author often involves diverse combinations of various morphemes, parts of words and borrowings from different languages. It is preconditioned by the author's vision of the text, the cultural design of the work, melodiousness, the necessary word-formation pattern of a particular poetonym, characteristics of its referent, etc. Proper names are considered to be lexical units that gain additional functions, special semantic load, symbolic content and unique structural features in the context of a literary work. Studying the sources of the borrowings as well as the primary author's vision of the poetonymosphere in the literary work allows us to shed light on his unconventional idiolect, linguistic picture of the world and complex representation of the invented world. Moreover, this process helps to determine naming trends in the selected literary genre. The abovementioned facts prove the relevance of the conducted scientific research, devoted to the study of the poetonymy origin and its roots on the example of the fantasy cycle «The Chronicles of Narnia» by C.S. Lewis. The results obtained in the course of the analysis enable us to conclude that the poetonymy of the literary fantasy has its own etymological features with the active use of Old English, Germanic, and Indo-European forms and elements in the naming process.

Key words: *poetonym, proper name, poetonymy, etymology, onomastics, idiolect.*

Вступ. Дедалі частіше художня проза різних літературних жанрів і жанру фентезі зокрема трактується як антропоцентрична (з основним акцентом на персонажах, аніж на їхніх діях та описуваних подіях). Це відображається і на їхніх іменуваннях, що слугують унікальними

експресивними центрами, які наділені особливими функціями та характеризуються не тільки оригінальним змістом, але й унікальною формою [5].

Процес вибору іменувань для персонажів літературного твору фентезі-творчий, клопіткий та відповідальний. Саме персонажі разом зі своїми іменами виступають одним із ключових засобів творення фентезі-світу та є важливим елементом для загального розуміння художнього тексту та його належного сприйняття. Власні назви на сторінках літературного твору акумулюють відомості не тільки про авторську перспективу (його бачення персонажів, розвиток сюжету та власне ідею твору), але й етимологічні, лінгвокультурні та історичні аспекти [3, с. 150].

Вчених-лінгвістів дедалі частіше цікавлять мовні тенденції поетонімії, її джерела, особливості форми та змісту. Поетоніми вже тривалий час є об'єктом дослідження у різних аспектах: питаннями її терміносистеми та таксономії займаються М.М. Торчинський, О.Ю. Карпенко, В.М. Калінкін, Г.І. Мельник, В. Кулгайм, А. Наполано, специфіку власних назв на сторінках художніх творів вивчають А. Фоулер, О.Д. Петренко, А.І. Вегеш та багато інших. Попри жвавий інтерес до поетонімії художніх творів, питання її етимології, джерел запозичень іменувань та іменотворчих тенденцій у різних літературних жанрах безпідставно залишаються поза увагою дослідників та потребують більш детального опрацювання.

Метою статті є визначення етимологічної основи поетонімії фентезі на прикладі циклу повістей К.С. Льюїса «Хроніки Нарнії», аналіз специфіки її форми та окреслення основних тенденцій у процесах іменотворення у цьому літературному жанрі. Завданням дослідження є визначення основних рис поетонімії англомовного фентезі, ключових типів творення власних назв та їхніх етимологічних паралелей, що дозволить розкрити глибокий зміст іменувань, пролити світло на авторський задум твору та нативність англомовного фентезі.

Методологія та методи дослідження. Методологічною основою здійснюваного дослідження слугує принцип антропоцентризму. У ході дослідження були застосовані загальнонаукові методи індукції, дедукції, аналізу, синтезу, а також власне лінгвістичні методи. Індуктивний та дедуктивний методи дають змогу зробити висновки в процесі відбору інформації щодо особливостей поетонімії літературного жанру фентезі загалом та етимологічних рис поетонімів зокрема. Застосування методу аналізу сприяло систематизації власних назв обраного матеріалу дослідження, вивченню кожного класу поокремо та їхньої специфіки. Для об'єднання поетонімів за змістовими та етимологічними ознаками застосовано синтетичний метод, протилежний аналізу. Для вивчення поетонімів у тексті застосовано метод спостереження. Результати здійснених спостережень наведено за допомогою описового методу з акцентом на етимологічних характеристиках зібраних елементів поетонімосфери. Цьому передуює виявлення прихованого значення кожного поетоніма, відтак виникає потреба у зверненні до власне етимологічного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес вибору іменувань для персонажів у художньому творі є ретельним та відповідальним, позаяк вважається, що воно (іменування) повинне відповідати характеру персонажа, загальній концепції твору та авторському ідіолекту [2, с. 70]. Автори звертаються до різних методів та прийомів при формуванні поетонімосфери твору. Вони можуть використовувати унікальні для певної культури/етносу та історично значущі імена, іменування, які мають особисте значення для автора, або ж поетоніми з співзвучною, на думку автора, фонологією та ряд інших підходів. Тип творення іменувань, їхнє оформлення та специфіка представлення на сторінках твору є напрочуд варіативними у літературному жанрі фентезі.

Домінуючим класом поетонімів у літературних творах цього жанру є антропоетоніми [4, с. 132], що іменують персонажів, довкола яких автор

формує сюжет (сюди входять власне поетоніми на позначення людей, а також олюднених тварин та міфічних істот). Основний акцент у ході дослідження зроблений саме на вивченні їхньої етимології. Доволі часто також зустрічаються і назви географічних об'єктів, що пояснюється створенням уявного фентезі-світу, а це, у свою чергу, передбачає маркування та іменування його частин.

Традиція давати людям імена, започаткована західногерманськими народами, еволюціонувала від племінних імен, прізвищ та імен до сучасної традиції іменування. Усталеною вважається форма антропонімів, що складається з імені, прізвища (в деяких етносів або імені, або по-батькові). Їй довелося пройти через декілька історичних епох, щоб міцно вкоренитися в суспільстві [6]. Антропоніми різняться за своєю семантикою, зокрема виділяють ті, які мають: прозору етимологію (індивідуальні особливості, тобто вік, професія, освіта, та ін. визначають ступінь їх чіткості) і непрозору етимологію (з незрозумілою внутрішньою формою).

У жанрі фентезі особливості і структура поетонімів можуть змінюватися в залежності від задуму автора та ідеї, яку він хоче донести до свого читача. Тому існує широкий спектр методів, які застосовуються авторами при створенні імен у фентезі, а саме: запозичення імен з інших мов, метод абракадабрі, алфавітний метод. Крім способів, існують також прийоми складання імен: мономіальна номінація, біноміальна номінація, неонімічна номінація [1].

Незважаючи на розбіжності в думках про значення імені, в жанрі фентезі авторські іменування, як правило, мають приховане значення. За допомогою цих мовних одиниць автори жанру фентезі «кодують» повідомлення для своїх читачів [6].

У ході аналізу етимологічних особливостей поетонімосфери фентезійного циклу повістей К.С. Льюїса «Хроніки Нарнії» та вивчення староанглійських, германських та індоєвропейських паралелей у них були

відібрані 19 антропонімів та 3 топопоніми. Етимологічні особливості та паралелі встановлювалися шляхом опрацювання відомостей із Online Etymology Dictionary, переклад значень з англійської мови на українську здійснювався самостійно [10]. Позаяк домінуючим як за кількістю імен, так і за частотністю їхніх вживань є клас власних назв на позначення персонажів (антропоетонімів), вважаємо доречним першим розглянути етимологічні риси загалом та староанглійські, германські та індоєвропейські паралелі саме його компонентів.

Найбільш частотним з усіх відібраних для аналізу поетонімів є ім'я, що входить до складу реальної онімії – *Edmund*. К.С. Льюїс активно ним послуговується на сторінках повістей і актуалізує закладене у ньому значення у сюжетній лінії твору. Дане іменування походить зі староанглійської та передає значення «*prosperity protector*». Автор не передає його у соціальному статусі персонажа, однак окремі аспекти значення залучає до його літературного портрету.

Характерною особливістю авторської поетонімосфери є утворення іменувань на позначення персонажів-людей із суфіксом *-ian*, який представлений у декількох власних назвах. У основі антропоетоніма *Tirian* лежить значення «*втомлюватися*», що також походить від давньоанглійського *teorian* (кентського *tiorian*) і має ряд асоціативних значень: «*зазнавати невдачі, припиняти; втомлюватися; стомлювати, виснажувати*». Існує теорія [10], що дане слово утворене від прагерманського *teuzon*, від суфіксованої форми кореня спільноіндоєвропейської *deu-* зі значенням «*бракувати*».

Цікавим авторським прийомом є парне іменування автором братів у вигляді споріднених власних назв *Dar-Darrin*, *Cor-Corin* та *Col-Colin*. У нарнійському світі усі персонажі, яким К.С. Льюїс дарував ці імена мають аристократичне походження та є маркерами територіальної приналежності до окремої країни, чому знаходимо підтвердження у самому творі: «*Brothers'*

names run like that in Archenland, » said Shasta (or Prince Cor as we must now call him). «Like Dar and Darrin, Cole and Colin and so on» [8, с. 70].

Перша пара імен *Dar-Darrin*, імовірно, утворена від староанглійського *durran* – «бути відважним, наважуватись» і саме це значення автор реалізовує контекстуально, позаяк ними називають борців, захисників Арченланда від непрошених чужинців. У свою чергу середньоанглійське *durren, daren* має дуальну природу: від першої та третьої особи однини давньоанглійського *durran*, а також проміжного значення «наважуватися, пропускати» від прагерманського *ders-*, що є спільним джерелом походження для давньоскандинавського *dearr*, давньовірхньонімецького *giturran* та готського *gadaursan*.

Друга пара іменувань *Cole-Colin* утворена від індоєвропейського *kom-* зі значенням «поруч, біля», яке вподальшому розвинулося у давньоанглійське та німецьке *ge-*.

Основа третьої пари імен *Cor-Corin* пройшла декілька етапів запозичень, однак первинно походить від спільноіндоєвропейського кореня *kerd* - «серце» та надалі зустрічається у багатьох мовах у тій самій або ж частково видозміненій формі, однак завжди у ідентичному значенні (латинське *cor*, старофранцузьке *coeur* та інші).

Для більшості нарнійських персонажів К.С. Льюїс обирає короткі, лаконічні власні назви, що попри свою мало примітну форму є свого роду іменуваннями-айсбергами. Їхній глибокий зміст та багату етимологію можна декодувати лише в контексті розвитку подій твору, опису окремих епізодів, авторських коментарів та пояснень. Саме таким є іменування *Bern*, яке походить від староанглійського *berne/beorn*, що означає «воїн, герой» і є результатом злиття з іншим словом цього ж періоду, що передає значення «дворянин». Можна також зробити припущення, що воно може походити і від германського *Vär* «ведмідь». Така варіативна етимологія одного імені вдало

реалізована автором для позначення одного з найвідважніших визволителів Нарнії.

Окрім чисельної групи власне антропоетонімів з індоєвропейськими та германськими паралелями, К.С. Льюїс розширює поетонімосферу циклу повістей за рахунок іменувань на позначення олюднених тварин та міфічних істот, елементи яких запозичує із тих самих джерел.

Група зоопоетонімів представлена невеликою кількістю одно- та двокомпонентних власних назв. Іменування *Fledge* утворене з англосаксонського *flycge*, що первинно мало форму прикметника зі значенням «той, що має крила і вмє літати». На підтвердження цьому знаходимо слова автора, який актуалізує це значення у контексті: «*Next moment the country dropped away beneath them, and whirled round as Fledge, like a huge pigeon, circled once or twice before setting off on his long westward flight... Soon the wind was in their faces and Fledges wings settled down to a steady beat*» [9, с. 85]. Попри свою прикметникову природу, цей поетонім функціонально представлений нарівні з іншими власними назвами і характеризується категоріальними ознаками іменника, що можна підтвердити вживанням цього імені у формі присвійного відмінку та синтаксичних функціях, типових саме для іменників: «*As they came down nearer to the earth and among the hills, the air grew warmer and after travelling so many hours with nothing to listen to but the beat of Fledge's wings*» [там само, 60], «*All day Fledge flew steadily with untiring wings*» [там само, 66], «*Fledge glided down, spread out his four legs, closed his wings, and landed cantering*» [там само, 67]. Форма авторського поетонімного новоутворення походить від давньоанглійського прикметника *-flycge* (кентське *-flecge*), що має значення «придатний для польоту», від прагерманського *flugja* - «перо» (є спільним джерелом також для середньоголландського *vlugge*, нижньонімецького *flügge*), яке походить від спільноіндоєвропейського *pluk* зі значенням «літати».

Власна назва *Glimfeather* (разом зі своїми інваріантами *Master Glimfeather*, *Glimfeather the Owl*) є ще одним прикладом поетонастичної майстерності досліджуваного автора. Ім'я-комполит утворено, спираючись на зовнішні характеристики: *той, чії крила виблискують* – від староанглійського *glæm* «яскравість, блиск, сяйво».

Прикладом суфіксального способу творення поетонімів є ім'я лиса *Slinkey*, що гармонійно підібране автором та виступає ключовим елементом у літературному портреті персонажа. Його етимологія говорить нам про паралель з давньоанглійським дієсловом *slincan* «повзати» та з прагерманським *slinkan*, що є також основою для шведського *slinka* «ковзати», голландського *slinken* «зменшуватися, зморишуватися». Важливим компонентом імені виступає саме прикметниковий суфікс -у, що несе значення «повний або ж той, що має певну ознаку». Цей суфікс походить від староанглійської -ig, від прагерманського -iga-, який у свою чергу походить від спільноіндоєвропейського -(i)ko-. Він є однокореневим із елементами в грецькій -ikos та латинській -icus, і має свою градацію вживання. Первинно у староанглійській додавався до іменників, проте згодом почав використовуватися з дієсловами та з іншими прикметниками.

Ім'я *Destrier* повністю відповідає своїй етимології і походить від *destrer* «верховий кінь благородної породи, бойовий кінь», що у свою чергу утворене від спільноіндоєвропейського *deks-* «право; південь». На перший погляд, недотична первинна конотація, набуває ширшого змістового наповнення, якщо уточнити, що перш ніж задіювати коня у битві, германці вели його по праву руку. К.С. Льюїс наділяє цим іменем коня Принца Каспіяна, сильного та вірного соратника та надійного помічника на полі бою: «*Destrier bolted in good earnest. Caspian was a good rider, but he had not the strength to hold him back*» [9, с. 23].

Іменування міфічних створінь займають вагоме місце серед поетонімосфери досліджуваного циклу повістей і також мають декілька

прикладів із спільноіндоєвропейськими, германськими та староанглійськими паралелями. Кентавр на ім'я *Roonwit* хоч і є персонажем другого плану, однак отримав одну з найбільш влучних характеристик, представлену в іменуванні. Воно містить значення з прямою вказівкою на свою етимологію : «*той, хто вміє читати священну мову*», що відповідає неймовірним здібностям денотата.

Назва *Ettin* є архаїчною формою зі значенням «*гігант*», що зникла в період Середньовіччя. Вона походить від давньоанглійського слова *eoten* «*гігант, чудовисько*», від прагерманського *itunoz* «*гігант*» (служує джерелом також для давньоскандинавського *iotunn* та датського *jætte*) та «*людожер*», від форми кореня спільноіндоєвропейського *ed-* «*їсти*».

Іменування *Glenstorm* етимологічно слід розглядати на основі двох компонентів *glen+storm*. Припускаємо, що перший елемент походить від давньоанглійського *giellan* та його варіативних форм, всі з яких об'єднуються за значенням «*кричати, лунати*». Другий елемент має прозору етимологію і походить від давньоскандинавського *gol* «*вітерець*» або давньодатського *gal* «*поганий, розлючений*», які споріднені з давньоскандинавським *galinn* «*лютій, зачарований*» та *gala* «*снів*».

Ще одним іменем із влучною етимологією є *Rogin*, утворене від германського *rogie*, ключовим зі значень якого є «*той, хто має злу вдачу*». Воно дароване автором одному з яскравих представників нарнійських гномів, які славляться у своєму світі крутим норомом.

Промовистим і вартим нашої уваги є поетонім на позначення злої чародійки *The Lady of the Green Kirtle* загалом і компонент *kirtle* зокрема. Давньоанглійське слово *cyrtel* означає «*чоловічу туніку/жіночу спідницю*», що споріднене з давньоскандинавським *kyrtill* «*туніка*». Ці слова, вірогідно, походять від латинського слова *curtus*, сформованого на основі спільноіндоєвропейського кореня *sker* («*пізати*») та зменшувальний суфікс *-el*.

Вигадані К.С. Льюїсом істоти, що мають зовні схожість із людьми та жабами виконують усю роботу пов'язану з рибним та водним промислом, отримують двокомпонентну назву *Marsh-wiggle*. Аналіз з етимологічної точки зору кожного з компонентів є актуальним для здійснюваної розвідки. *Marsh* – «вологий, болотистий ґрунт» запозичене автором із середньоанглійської, утворене від слова *marsh*, від давньоанглійської *mersc* «болото», від прагерманського *marī-* «море», що у свою чергу походить від спільноіндоєвропейського кореня *mori* - «вода». Варіантів походження другої частини слова є декілька: з середньоголландської, середньоніжньонімецької чи середньофламандської від слів *wigelen/wiegen*, що містять значення «гойдатися, рухатися вперед і назад». Джерелом цієї форми є прагерманське *wig-*, а етимологічні паралелі вподальшому знаходимо у німецькій мові у слові *Wiege* «колыска» та у давньофризькій у наближеному до нього *widze*. Можемо припустити, що усі вищеперераховані споріднені форми походять від спільноіндоєвропейського кореня *wegh* – «іхати, пересуватися».

Варіативність власних назв на сторінках повістей, джерела запозичених для них елементів із різних мов і епох та авторська поетонімна багатогранність проявляються не тільки в розмаїтих англізованих іменуваннях персонажів. Вагому частину авторської поетонімосфери складають власні назви на позначення географічних об'єктів.

Авторський топопоетонім *Muil* - «зволужувати, пропитувати» базується на французькому *moil*, від латинського *mollis* «м'який». У ході етимологічного аналізу було встановлено, що форма латинського *mollis* походить від спільноіндоєвропейського кореня *mel-* зі значенням «м'який».

На нашу думку, цікавим є і детальне вивчення походження інсулопоетоніма (назви острова) *Brenn* і його основного портового міста *Redhaven*. Власна назва *Brenn* утворена автором від кельтського слова *brenno* - «гній» або від старогерманського *brennanan* - «горіти». Назва астїоніма (іменування міського поселення) *Redhaven* має спільний конотативний ряд

(вогонь-полум'я-червоний-горіти). Елемент *haven* базується на протогерманському *hafno-*, що походить від спільноіндоєвропейського кореня *kar-* «*ханати*» або ж від старонорвезького *haf* та наближеного до нього староанглійського *hæf* «*море*».

Наявність великої кількості досконало підібраної варіативної авторської поетонімії є однією з ознак приналежності твору до літературного жанру фентезі. Використання великої кількості авторських поетонімів із добре продуманою етимологією (численними староанглійськими, германськими та індоєвропейськими паралелями) є запорукою кращого заглиблення читача у сюжет та підтвердженням логічно побудованого вигаданого світу.

Висновки з дослідження. У ході проведеного дослідження було встановлено, що власні назви літературного жанру фентезі мають свою етимологічну специфіку. Усі проаналізовані поетоніми обраного матеріалу дослідження є результатом авторської творчості, проте їхні компоненти запозичені з різних мов та історичних епох. Можна зробити висновок, що звернення до староанглійських, германських та індоєвропейських паралелей у іменуваннях персонажів та географічних об'єктів уявного світу, стимулює читачів до етимологічних пошуків та декодування змісту прихованих значень, відтак, підтримує інтерес до зображуваного. Акумуляовані у поетонімах культурні відомості є необхідними для розуміння твору, належної емоційної оцінки та дають змогу відтворити мовну картину авторського світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глюдзик Ю.В. Особливості поетонімії літературного жанру фентезі. *Південний архів (філологічні науки)*. 2019. № 77. С. 32–34.
2. Карпенко О. Ю. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження. *Записки з ономастики = Opera in onomastica : збірник наукових праць*. Одеса, 2000. Вип. 4. С. 68–74.
3. Карпенко О., Серебрякова В. Функції поетонімів у фентезійній прозі. *ІЗ ТНПУ. Сер: Мовознавство*. 1(27). 2017. С. 147–153.

4. Старостенко Т.М. Феномен імені у романі Дж.Р.Р. Мартіна “Гра Престолів” за циклом “Пісня льоду і полум’я”. *Наукові записки ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*. 2014. С. 128–136.
5. Debus F. Functions of names in literary text. *Onomastica*. 2003. V.48. P.5–15. URL: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.8eef9afe-d8be31c9-b842-8650db7b0114>.
6. Flynn J. L. A Historical Overview of Heroes in Contemporary Works of Fantasy Literature. Part I : The hero myth. URL: <http://archiver.rootsweb.ancestry.com/th/read/IRELAND/2001-01/0980631526>
7. Lewis C. S. Prince Caspian. The Chronicles of Narnia. London : HarperCollins Publishers, 2010. P. 311–418.
8. Lewis C. S. The Horse and His Boy. The Chronicles of Narnia. London : HarperCollins Publishers, 2010. P. 199–310.
9. Lewis C. S. The Magician’s Nephew. The Chronicles of Narnia. London : HarperCollins Publishers, 2010. P. 7–106.
10. Online Etymology Dictionary. URL: <http://www.etymonline.com>.